

mütige Bemerkungen eines Ungarn über sein Vaterland című művét is (Gotha, 1799).

Írói termékenység tekintetében különben magával Salzmannal is vetekedett a mi Glatzunk. Még a kisgyermekeknek szánt *Kleine Bibliothek*-nek is ő volt a szerzője (négy kötet 1802—04.). Salzmann serkentésére és az ő segítségével nagy mértékben hozzá tudott járulni ahhoz, hogy a közvéleményt áthassa a nevelői hivatás magasztosságának tudata.

Glatz Jakabnak elvitathatatlanul nagy érdemeit végelemzésben kritikai eklekticizmusára lehet visszavezetni, amint a díszértésítő hangsúlyozza. Rousseau kontár utánczóitól idegenkedett, mert meg volt győződve arról, hogy az ember természeténél fogva hajlik a tudományok és művészetek felé; s azt is tisztán látta, hogy minden nagy kultúra visszavezet a természethez. Nem tudta magáévá tenni a filantropizmusnak a pedagógiai liberalizmusba tévelygő eljárásait sem, mert arról is meg volt győződve, hogy a gyerekeskedő nevelő nem tehet szert a neveléshez okvetlenül szükséges tekintélyre. Pestalozzit ellenben — a benne munkáló nevelői hév miatt — az „emberformálók papjá“-nak tartotta. A rendszeres edzésre és módszeres testnevelésre irányuló követelményeit viszont Guts-Muths hatására lehet visszavezetni.

Ma aligha forgatja valaki Glatz Jakab könyveit. A maga korában azonban egyike volt a legnépszerűbb pedagógiai íróknak, „den man an der Themse und an der Loire, am Tiber und an der Donau begeistert las“.

Amikor a megnemesült filantropizmus nevelőintézetének jubileumával kapcsolatban külön is áldozunk e kiváló honfitársunk emlékének, egy reánk váró feladatról se feledkezzünk meg. E hatalmas és valóban díszes értesítő írója is szép neveléstörténeti munkának nevezi annak kikutatását, milyen hatása volt *Erdélyre* a 150 éves Schnepfenthalnak.

Váradi József.

IRODALOM.

Szentpétery Imre: A bölcsészettudományi kar története 1635—1937. (A Királyi Magyar Pázmány Péter-Tudományegyetem története. IV. kötet.) Budapest, 1935. N. 8-r., XIX + 716 lap.

Eckhart Ferenc: A jog- és államtudományi kar története 1667—1935. (A Királyi Magyar Pázmány Péter-Tudományegyetem története. II. kötet.) Budapest, 1936. N. 8-r. XIV + 728. lap.

A budapesti Pázmány Péter-Tudományegyetem tanácsa az egyetem alapításának háromszázados ünnepi évfordulójára nemes kötelességének tartotta tudományos módszerekkel készülő monográfiában megírni e tudományos intézmény történetét. Nem első vállalkozása volt ez az egyetemnek a feladat meg-

oldására. A multban hét ízben történt ez irányban kísérlet 1727-től 1880-ig. A nagyrészt befejezetlen régibb kiadványok szerzői között a magyar közéletnek kiváló egyéniségei szerepelnek, Kazy Ferenc, Schönwisner István, Fejér György, Pauler Tivadar, kik nemcsak az egyetemnek voltak nagy híri tanárai, hanem a magyar tudományos irodalmi életnek is jelesei.

Az egyetem háromszázévi történetét megírni olyan nagy feladat volt azonban, hogy természetesnek találjuk azt a megoldást, melyet az egyetem tanácsa a lehetőségek közül kiválasztott. Sokkal szakszerűbb, részletesebb eredmény kínálkozott úgy, ha mindegyik kar külön-külön megírta egyik tanár-tagjával a maga történetét, melyeket azután végül egy összefoglaló kötet fog egységbe foglalni.

Az ilyen módon létrejött monográfiák közül kettő van most előttünk: a legrégebbi karé, a hittudományival egyidejűleg megszervezett bölcsészeti karé, mely tehát valóban 300 éves és az egyik ifjabb karé, a jog- és államtudományié, melyet az előbbinél 32 évvel később állítottak fel alapítói.

Szentpétery Imre, a bölcsészeti kar egyik historikus professzora, kegyelettel és büszkeséggel foghatott munkájához, a kar történetének pragmatikus módszerrel való megírásához, mert mindjárt bevezetésképen megállapíthatta, hogy ez volt az egyetlen kar, mely fennállott az egész 300 esztendő alatt, a vele egyvású teológiai kar ugyanis 15 esztendőn át szünetelt, 1790-től 1805-ig. Szerzőnk történetírói ambícióját, mellyel a magyar művelődés egyik legnagyobb, legrégebbi s pedagógiai szempontból is legfontosabb tűzhelyének történetét megírta, éppen azok a nehézségek keltették föl és serkentették, melyek feladata első felének megoldásakor, az 1635-től 1773-ig terjedő időszak történetének megírásánál föltornyosultak előtte. Az egyetemen működő jezsuita rend feloszlata, működésének megszűnése az egyetem életének első másfél századára vonatkozó forrásanyagot szétszórta és nagyrészt megsemmisítette. A források e szűkszavúságának éppen az ellenkezője, a más karoknál sokkal több tanszékot magában foglaló s voltaképen nem gyakorlati szakismereteket nyújtó, hanem öncélú tudományokat művelő bölcsészeti kar életére vonatkozó adatoknak később előállott óriási sokasága a második 150 esztendő történetének megírását tette hasonlóképen nem könnyű feladattá. E tekintetben főleg a kar tudománytörténeti jelentőségének ismertetése tette próbára szerzőnk történetírói készségét, mert a nagy karon képviselt sok tudománynak egymástól messzire eltérő volta, a szakok sokfélesége, a köztük való eligazodás bonyolultsága sok nehézséggel állította szembe szerzőnköt. Hozzájárult ehhez még az is, hogy Szentpétery Imre nem akart csupán a külső események krónikása lenni, hanem teljes becsúggal a belső fejlődés pragmatikus előadására is törekedett. Azt akarta bemutatni — s ez valóban sikerült is neki — hogy mi volt a szerepe a karnak a magyar tudomány művelésében és fejlesztésében, mi volt tudománytörténeti jelentősége a tudományt művelők succrescentiájának nevelésében, a szaktudományok miként állottak szoros kapcsolatban a kar belső életével és oktató működésével. Ennek az említett egységnek megrajzolását tekintette voltaképeni céljának és feladatának monografiánk írója. Egy-

részt ez a célzat, másrészt az így is nagyra nőtt könyv terjedelmének korlátai nem engedték meg, hogy sok, egyébként tanulságosnak ígérkező részletre, az egyes tanszékek vagy tudományágak történetének tuzetes feldolgozására kiterjedjék. Azért mégis megkaptuk a tárgyalás folyamán az áttekintést a nevezetesebb, főleg pedig a nemzeti tudományágak: a történelem, a magyar nyelv- és irodalomtudomány stb. fejlődéséről úgy, amint az a legrégebb magyar egyetemmel kapcsolatban végbement.

Az óriási művelődés- és tudománytörténeti anyag, melyet szerzőnk könyve felölel, szinte áttekinthetetlen volna, ha szerzőnknek történetírói munkássága során kifejtett tudós készségei, a kitűnő anyagrendezés és felosztás, általában tudományos módszere nem segítette volna őt az anyag bőségének és gazdagságának néha szinte kellemetlen torlódássá váló helyzetében.

A hatalmas terjedelmű kötet a bölcsészeti kar történetét négy időszakra osztva dolgozta föl. Bemutatja először a jezsuita tanulmányi rendszer korszakát 1635-től 1773-ig, az egyetemnek Budára való áttelepítéséig és Mária Terézia által történt újjáalakításáig. Megismerjük e korban az egyetem életének külső eseményeit, szervezetét, szokásait, az egyetemi oktatás anyagát és módszerét, a fakultás tanárait és tanítványait, s ami legfontosabb, a kar működését a tudomány szempontjából s szerepét a nemzetnevelésben. A műnek második részében a kar életét a Ratio Educationis korában 1773-tól 1848-ig kísérelhetjük figyelemmel. Az országos viszonylatokkal és nemzeti törekvésekkel kapcsolatban vázolja a magyar nyelv ügyének küzdelmeit a bölcsészeti karon, a politikai viszonyok hatását a kar kebelén belül, a tanszékek történetét, a nagy Révai Miklósnak s a lelkes Horvát Istvánnak, az egyetem nagynevű professzorainak s a kettejük közé toladott jelentéktelen, szellemileg szegény és mégis szerephez jutó tudománybeli jövevénynek, Czinke Ferencnek egyenlőten érdemű szereplését a magyar nyelvi tanítás ügyének előbbrevitelében, a tanítás anyagát, módját, a tanárképzés ügyének állását, az egyes tudományok tanszéki és irodalmi művelését, az egyetemi hallgatók viszonyait stb. Az 1848-tól napjainkig, 1935-ig eltelt majdnem három emberöltő történetét ismét két szakaszban dolgozza föl könyvünk írója. A szabadságharc korában történt kari eseményeknek, az abszolutizmus éveiben gróf Thun Leó közoktatásügyi kormányzatának, az egyetemre és különösen a bölcsészeti karra vonatkozó intézkedéseknek tárgyalása után a mai állapotok kifejlődésének útját rajzolja 1867 óta, főleg báró Eötvös József második miniszterségének és a Trefort-korszaknak lendületét a bölcsészeti kar életében, a nyugodt továbbfejlődést a világháborúig. Minthogy szerzőnk a kar 300 éves történetének teljességére törekszik, befejezésül röviden vázolja a világháború alatti belső eseményeket s kritikai él nélkül, lehetőleg csak a krónikás szerepében, a trianoni katasztrófa után beállott fejleményeket, illetőleg a jelen állapotokat.

Mindent összevéve, a mű világos előadása, nagy áttekinthetősége, plasztikus jellemzései mellett óriási tartalma miatt mégsem könnyű olvasmány. De ha az érdeklődő pedagógus végigjutott e rendkívül gazdag történeti anyagon, valóban nagy távlatú történeti képnek művészi benyomásaival gazdagodva

azzal a megnyugvással beheti le a könyvet, hogy nagyjelentőségű kultúrtörténeti feladat kitűnő megoldását ismerte meg e munkában, mely szerzőjének tudományos erejét és készségét fényesen igazolta. Szentpétery műve az újabb művelődés- és tanügytörténeti irodalomnak valóban értékes alkotása.

Eckhart Ferenc, a budapesti Pázmány Péter-Tudományegyetem jogi karának tudós tagja, hasonló feladatot kapván, mint a fent ismertetett mű szerzője, ugyanolyan elvek s részben ugyanazon források alapján, az előbbihez hasonló terjedelemmel és részletességgel megírta az egyetem jog- és államtudományi karának történetét alapításától, 1667-től napjainkig, illetőleg az egyetem 300 éves jubileumának évéig. Történetírói eljárása, kritikai apparátusa, anyagának feldolgozási módja ugyanaz, mint Szentpétery könyvéé, ami egyébként feladatuknak előzetesen megállapított egységéből következik. Minthogy a jogi oktatás Magyarországon, e különlegesen jogásznemzetnél, kezdettől fogva a legjelentősebb nemzeti nevelési feladatok közé tartozott, Eckhart professzor könyve kultúrtörténeti és nemzetnevelési szempontból fokozott figyelmet érdemel.

Előadásának menete, a bölcsészeti kar történetének beosztásától eltérően, öt szakaszra vagy részre oszlik. A kar szervezése Lósy Imre és Lippay György esztergomi érsekek alapítványaiából, az első száz esztendő viszontagságai, főleg a kuruc-labanc harcok idején, teszik az első szakasz tartalmát, mely igen érdekes részletekben bővelkedik s alkalmas arra, hogy az olvasó figyelmét lekösse szinte példátlan viszontagságok rajzával. Könyvének második szakaszát szerzőnk egészen Mária Terézia reformjainak, összesen húsz esztendő történetének szenteli, 1760-tól 1780-ig, mert a nagy királynő törekvéseiben és a karról való gondoskodásában látja a fakultás életének igazi megalapozását és megerősítését. Vázolja az első állami beavatkozás eseményeit, a jogi oktatás állapotát 1760-ban, az újabb reformokat, az 1775. évi *Planum juridicae facultatis*-t s a tanítási rendnek eszerint való átalakulását, de egyben eredménytelenségét is. A Ratio Educationis megalkotása az egyetem jogi karának életét is alapjában érinti, mert rangban a jogi akadémiák fölé helyezi. A Budára áthelyezett egyetem keretén belül mindinkább erősödik a jogi kar vezető szerepe, ami gyakran nézeteltérésekre vezet a teológiai karral szemben. A II. József korától az új Ratióig, 1806-ig terjedő harmadik korszakban a kar történetében különös figyelmet fordít szerzőnk a Józseftől kétségbevonat jelentőségű közjog tanításának kérdésére, majd a kalapos király reformintézkedéseire, melyek főleg azt a célzatot kívánták kidomborítani, hogy a jogi kar feladata állami tisztviselőket nevelni. Első jelentkezése ez annak a felfogásnak és törekvésnek, mely a jogi oktatást nem tisztán tudományos feladatnak, hanem csupán magasabbrendű szaktanításnak minősítette és minősíti. Ebben a részben foglalkozik még szerzőnk a II. József halála után beállott nemzeti reakciónak az egyetem jogi karára gyakorolt hatásával s a tanároknak ekkor nekilendülő tudományos, főleg közjogi munkásságával is. A második Ratio Educationistól a szabadságharcig terjedő 42 évnek története teszi Eckhart Ferenc könyvének negyedik szakaszát. Megismerjük a jogi oktatásnak az új Ratio értelmében alakult új tanszerve-

zetét, a tanártestületet a XIX. század elején, a kar belső szerkezetét, melynek fuercsáságai közé tartozott, hogy a karnak tanártagja a fakultás dékánja nem lehetett, királyi parancs alapján a dékánt a kar külső tagjai, tehát voltaképen idegenek és az ügyektől távolabb állók közül kellett választani, ami sok küzdelemre adott okot és alkalmat az egyetem kebelében, illetőleg a kar és a kormányzat között. Könyvének ebben a szakaszában tudós szerzőnk a tanítás anyagának, a tankönyveknek, a tanulmányok állapotának és az akkori hallgatósnak jellemzése után külön fejezetet szentel Frank Ignác jogtanár (1783—1850) működésének, aki kiemelkedő egyéniségével, nagy szellemével nemcsak mint tanár, hanem mint a karnak csaknem állandó hivatalos vezetője is ráütötte bélyegét a magyar reformkor forrongó éveiben a kar életére és történetére.

Végül a könyv ötödik, legterjedelmesebb részében, mely a jogi karnak 1848-tól 1935-ig terjedő történetét tárgyalja, már egészen bő forrásanyag alapján a karnak a forradalmi évek, a szabadságharc és az abszolutizmus korában való viselkedéséről és szerepéről szól, a kar elosztrákosításáról, a provizórium koráról, az oktatási reformokról a kiegyezés utáni korszakban, tanszékekről és tanárokról, a tanulmányi viszonyokról 1867 és 1890, majd 1890 és 1918 között. A világháború utáni évek története már csak vázlatosan foglalkozik az eseményekkel és érdekesebb részletei az egyetemi autonómia sérelmeire, a hadviselt hallgatók sorsára és kívánságaira, a numerus clausus intézményére és a jogi oktatás régen várt korszerű reformjának kérdéseire vonatkoznak. Sok érdekes kimutatás, személyi és statisztikai adatokat tartalmazó lajstrom és táblázat teszi az áttekintést az óriási művelődéstörténeti anyag felett még tanulságosabbá.

Eckhart Ferenc könyve is, úgy, mint Szentpétery Imréné, sok becses adalékkal járul hozzá a magyar kultúrtörténet legutóbbi három századára vonatkozó ismereteinkhez. Jelentősége ennek is főleg abban áll, hogy legfelsőbb fokú oktatásügyünknek nemzeti tartalmát nevelői, értékének megfelelő világtársban tárta föl az utókor előtt.

Gyulai Agost.

Makkai Sándor: Magyar nevelés, magyar műveltség. Budapest, 1937. Révai-kiadás. 252 lap.

Makkai Sándornak, az erdélyi magyarság volt vezetőjének új könyve, mely a magyar szellemi élet legfőbb problémáit, a nemzeti nevelés és nemzeti műveltség égető kérdéseit ösztönös lélekkel, de a logikusan gondolkodó elme világos látásával és az istenadta írói tehetség kiváló művészetével tárgyalja, teljes figyelemre tarthat igényt a céhbéli pedagógusok világában is. Még akkor is, ha esetleg arra gondolunk, hogy a gondolkodás ebben a tárgykörben eddig nem volt kenyere szerzőnknek, a történeti regényirodalom terén babérokat aratott jeles magyar írónak, az erdélyi reformátusok volt kiváló egyházi szóvivőjének. Bár mint az erdélyi magyar kisebbség vezérének, addig, amíg Erdély református püspöke volt, gondolkodnia kellett ilyenfajta kérdésekről is — ezt éppen mostani könyvének gazdag tartalma bizonyítja —, azért voltaképpen mégis új terület neki a tisztán pedagógiai és kultúrpolitikai mező, melyre e könyvében rálépett. Mindamellettt áll róla az a megállapítás, hogy a tudomá-